

IZ ETNOLOŠKEGA IN FOLKLORISTIČNEGA DELA JAKOBA
VOLČICA, OBJAVLJENOGA V NOVICAH 1851—1881.

JURIJ FIKFAK

Inštitut za slovensko narodopisje, SAZU
61000 Ljubljana

UDK 39 (092)
Izvorni znanstveni rad

Jakob Volčič (1815—1888), slovenski duhovnik v hrvaški Istri, je v slovenskem časopisju, predvsem v osrednjem časopisu Novice (v letih 1851—1881), objavljajl gradivo iz ljudskega izročila in življenja Hrvatov v Istri. Njegovo delo lahko v grobem delimo na:

— objavljanje folklornega gradiva: ljudski jezik, ljudsko slovo, šege in igre, ljudsko verovanje;

— prikazovanje interetničnih razmerij in s tem tudi gospodarskega in družbenega položaja Slovanov (Hrvatov in Slovencev) in njim vladajočih neslovanov (Italijanov).

Volčičeva recepcija ljudskega izročila in življenja v Istri poteka v okviru dveh glavnih vrednot, to je narodnosti in vernosti, in je dvojno naravnana: na eni strani išče slovenskega narodnega duha (pobude za zbiranje so romantično nadihnjene), na drugi pa že z nastavki realističnega opisa (s pritegovanjem konteksta) prikaže neko prvino.

Jakob Volčič¹ se je rodil v Gorenji vasi pri Retečah² 14. 6. 1815. Med drugim je študiral pedagogiko in retoriko v Karlovcu, filozofijo v Ljubljani in bogoslovje v Ljubljani in Gorici. Te postaje omenjam zaradi Volčičevega navdušenja za ilirizem³, ki ga je tudi kasneje v dobršni meri dočlal. Kot duhovnik je služboval v slovenski in hrvaški Istri, v slednji v krajih: Brseč, Kastav, Volosko, Veprinac, Pazin, Zarečje in Cerovlje. Dopisoval si je z mnogimi hrvaškimi in slovenskimi kulturnimi in političnimi delavci (A. Bleiweis, A. Janežič, I. Kukuljevič, F. Kurelac, F. Levstik, S. Ljubič, I. Macun, B. Šulek in drugimi)⁴; dopisoval pa je skoraj izključno v slovensko časopisje, predvsem o Novice in Slovenski glasnik⁵. S tem je

¹) Jakob Volčič se je v pismih in dopisih različno podpisoval: hrvaškim naslovnikom kot Jakov Volčič, v dopisih v Slovenijo pa v obeh variantah, tako Jakob Volčič kot Jakov Volčič. V hrvaških publikacijah zasledimo obe varianti.

²) Doslej so za kraj Volčičevega rojstva navajali Gorjance, tudi Gorenjo vas pri Stari Loki. Slednji podatek je naveden v osnutku Volčičevega življenjepisa za Slovenski biografski leksikon (avtor L. A. Lisac). Za popolnejše podatke se zahvaljujem Meti Sterle, kustosinji v Škofji Loki.

³) O tem gl. Fran Petrè, Poizkus ilirizma pri Slovencih 1835—1849, Ljubljana 1939, str. 155, 219-20; Miroslav Bertoša, Jakov Volčič i njegova prepiska s kulturnim radnicima u Hrvatskoj u drugoj polovini XIX stoljeća, Historijski zbornik XXIII-XXIV, Zagreb 1970-71, str. 326, 328.

⁴) Po osnutku življenjepisa za SBL (napisal L. A. Lisac), str. 1.

⁵) Po osnutku za SBL (bibliografski del) str. 2-3.

njegovo delo verjetno izgubilo na pomenu in teži, ki bi mu jo dal prav prostor, v katerem je živel in zbiral gradivo za podobo ljudskega izročila in narodnostnega položaja. Jakob Volčič je umrl v Zarečju pri Pazinu 10. 11. 1888.

O Jakobu Volčiču zgodovinar Miroslav Bertoša pravi: »Volčičevo razmjere do ljudskega izročila ('narodno blago' v orig.) je romantično, zanesenjaško in afektivno, njegove poglede na druge kulturne, politične in življenjske probleme pa na splošno odlikujejo realizem, treznost in skepsa«. Z določenim pridržkom navajam mnenje, ki v bistvenem vendarle zajema duha časa in prostora, okoliščine, v katerih je delal Volčič in so izhajale Bleiweisove Novice. Zadržek je v tem, da mnenje ostro polarizira dve smeri, ki sta bili tako pri Volčiču kot pri njegovih sopotnikih bolj ali manj prepleteni; in to, da gre za načelno nerazlikovanje med pobudami, motivi in realizacijo dela. V prispevkih za zgodovino etnologije (in s tem tudi folkloristike), objavljenih v zadnjih letih⁷, je dejavnost etnološkega značaja prav tako polarizirana v romantično (imenovano tudi folkloristično⁸ in antietnološko⁹) smer, ki bi ji mogli pripisati zanimanje za kulturne prvine (večinoma brez opisovanja konteksta, v katerem živi kulturna prvina) in v razsvetljenško (imenovano tudi etnološko) smer, ki bi ji mogli pripisati zanimanje za človeka kot središče opazovanja in raziskav. Za slednjo smer je bilo ugotovljeno, da v pretežno romantičnem ozračju nastopa kot vzporedni tok, ki pa je bil v pregledih etnološke dejavnosti zamolčan¹⁰. Pregled dosedanjih razmejevanj je bilo potrebno navesti zato, da bi glede na njih oblikovali izhodišča za umestitev Volčičevega etnološkega in folklorističnega dela.

Čeprav je bilo o Volčiču že napisanih nekaj prispevkov¹¹, je vendarle ostalo njegovo etnološko in folkloristično delo neovrednoteno. Zato se mi zdi posebej potrebno osvetliti in razčleniti obseg in širino Volčičevega dela, vzporedno s tem lestvico vrednot, v okviru katere je bila tudi njegova recepcija ljudskega izročila in življenja in nazadnje metodološke kriterije. Pri tem se omejujem v treh smereh. Ne upoštevam zunanjih vplivov (ali pa jih le nakazujem), dalje: ne razčlenjujem njegove razvojne poti¹², upo-

⁶ M. Bertoša, Jakob Volčič i njegova prepiska... (gl. op. 3), 331.

⁷ Slavko Kremenšek, H genezi razmerja med etnologijo in slavistiko, Glasnik SED 20/1980, št. 2, str. 37-42; isti: Razsvetljenstvo in etnološka misel, v Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Ljubljana 1979 (izšlo 1980) 409-19; isti: Etnološka misel v obdobju romantike, v Obdobje romantike v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Ljubljana 1980 (izšlo 1981), 525-532.

⁸ Gl. S. Kremenšek, H genezi razmerja... (gl. op. 7), 37-38

⁹ S. Kremenšek, Etnološka misel... (gl. op. 7), 525. Navaja misel Józefa Burszte v Kultura ludowa — kultura narodowa, 1974, str. 170.

¹⁰ S. Kremenšek, Mesto Janeza Trdine v razvoju slovenske etnološke misli, Janez Trdina — etnolog, Ljubljana 1980, str. 15 in dalje.

¹¹ Seznam del in zapisov o Volčiču je v Volčiču je v članku M. Bertoše, Jakob Vočič i njegova prepiska... (gl. op. 7), 326.

¹² Volčičevo razvojno pot bi bilo mogoče prikazati le z upoštevanjem vseh njegovih objav, korespondence idr.

švetal pa sem le nekatera področja Volčičevega dela, objavljenega v Novicah 1851—1881¹³

Po tematiki lahko delo Jakoba Volčiča delimo na zbiranje »narodnega blaga«, na zapise o gospodarskem položaju in v letnikih 1877—1880 na prikazovanje ozračja ob zatiranju in iskanju narodnostnih pravic »isterskih Slovanov«¹⁴. Med kulturnimi prvinami je v Novicah najti istrske za slovenski (slovanski), slovar, ljudsko pravno besedišče, reke, pregovore, opis govornih položajev in rabe jezika, glagolske napise, med pesmimi predvsem nabožne in otroške pesmi, šege, igre, vraže, gospodarski in družbeni položaj in interetnična razmerja. Gre torej za razmeroma širok obseg prispevkov, vendar pa je bil Volčič znan predvsem kot »marljivi nabiratelj starin narodnih... cvetic, kar jih raste med ljudstvom«¹⁵. Dejstvo, da je zbiral predvsem za druge (npr. za Cigaletov slovar, Šulekovo knjigo o rastlinstvu¹⁶ i dr.) pa v marsičem omejuje objavljanje njegove recepcije ljudskega izročila.

Prispevek Jakoba Volčiča slovarju: Volčičev ilirizem je očiten v utemeljitvi, zakaj zbira in pošilja besede na Slovensko: »Čakavščina ima še mnogo krepko slovanskih besed, s katerimi bi se mogla naša lepa književnost krepiti (a ne krepčati), ki se morda drugde ne čujejo« (Novice 1859, 394). Med mnogimi poslanimi besedami so najzanimivejši trije primeri, vsi opremljeni z zgodbo. Ime Poklon imajo tiste razgledne točke, odker popotnik najprej ali nazadnje vidi znamenite cerkve (romarska središča, tako npr. Trsat). (Novice 1854, 255). Imeni Ika, Ičiči, sta verjetno iz »ikati, vreti« in pomenita torej toliko kot vrelec, vrelici. To končno domnevo podpira s konkretnim opazovanjem morja in z ljudsko razlago (»ljudje pravijo«) (Novice 1856, 43). Razlaga tretje besede Divić je najbolj zanimiva, saj jo interpretira dvakrat, vsakokrat drugače. V prvem primeru (Novice 1852, 396) zgradijo vile (Dive) Divić tako: Vile Učkarske so stavile z nekimi drugimi vilami, da bodo v eni noči, do petelinovega petja, zgradile Divić. Zgodilo pa se je, da je žena plosknila po umesenem hlebcu, s tem zbudila peteline, ki so začeli peti in tako vile niso mogle do konca zgraditi puljskega amfiteatra, ki je tako ostal nepokrit. Na podoben način ('tako pravi ljudsko izročilo' op. JF) sta nastala še dva druga Divića na svetu. Drugi primer (Novice 1877, 123) se po svoji zasnovi veže že na pregovor: »Petehi su mu zakukurikali. (Tako se reče, ako kdo počne, pa ne more dozidati.) To je vzeto iz basne o Divićgradu (amphiteater) v Pulji. V tem primeru učkarske vile ne stavijo z drugimi vilami, ampak z nekim

¹³ V Novicah je prvič objavil leta 1851 in zadnjič leta 1881. Po tem letu je objavil le še enkrat, v Slovanu, leta 1885 (str. 131) — navedeno po osnutku za SBL.

¹⁴ Izraz »isterski Slovan« je Volčič uporabljal za Hrvate in Slovence skupaj (mogoče je v tem še odmev ilirizma) kot nasprotje tujcem, Italijanom. V Novicah 1878 na strani 195 pravi: »V Istri (brez Trsta) bivajo 3 narodi: Hrvatij, Slovenci in Italijani. Hrvatov je blizo do 2/3 celega prebivalstva, Slovencev 30-40.000, ostalo so Italijani.«

¹⁵ F. C. Iz Pazina (Fran Cegnar), Novice 1858, 135.

¹⁶ Iz A. Kalac, neka pisma Volčiču, Hrvatska škola 1916. Izdalo Katoličko učiteljsko društvo za Istru »Hrvatska škola« u Pazinu, Ljubljana 1916, 156 in dalje; gl. tudi M. Bertoša, Jakov Volčič i njegova prepiska... 334, opombo 85.

Učkarjem, ki pa je znal peteline oponašati, jih s tem zbudil in prekinil gradnjo. V prvem primeru gre za aitiološko povedko s simboličnim-matičnim ozadjem vpeljanim v neko konkretno ime, v drugem primeru pa za pregovor, kateremu je kot osnova služila sama povedka oziroma motiv ljudske premetenosti, pri čemu je realizacija ohranila le eno od motivnih sestavin prvotne povedke. Sam postopek prikazovanja pregovora ali besede v kontekstu kaže nastavke realističnega opisa, motivacija za zapis pa romantično nadihnjena.

Največ Volčičevih prispevkov za Novice je bilo objavljenih v rubriki Narodno blago pod naslovom Prisolvice in reki iz Istre. Iz pregovorov ni mogoče sklepati dovolj določno, kaj je Volčič imel za pregovore (prisolvice-JV) in kaj za reke, saj je posebno v 70-ih letih pod tem naslovom objavljajal tudi zanimive besede in besedne zveze, kakor tudi vraže, šege in igre¹⁷. Prisolvice so, tako se zdi, v Volčičevem primeru pregovori, reki pa stalne besedne zveze-frazeologemi, ki so vključljive v stavek. Navajam značilnejše primere pregovorov, ki so opremljeni s komentarjem: »Kada mužki i ženski čuda (mnogo) skupa kantaju (pojeta), brzo tretji (otrok) plače. (Istrani narodne pesme najraje popevajo v dva glasa, možki i ženski). (Novice 1879, 360); »Ki nima hčerice, nima suzice (da bi ga po smrti narekovala — za njim jokala)« (Novice 1856, 257); »Nije konja va doline, da mu nije uzde do Ljubljane. (Vsakemu se najde gospodar. Nekdaj je bila v Ljubljani za te kraje višja pravica.)« (Novice 1861, 14); »U subotu radi sirot sunce sveti (da si za nedeljo robico operejo)«. (Novice 1869, 144); »Človek s petdeset let treba, da ima obrnjene misli u nebo. a oči u zemlju (se reče starcu, ki kaj nespodobnega govori)« (Novice 1869, 60); »I Bog bi se delil, da ima brata (govore nesložni brati deleči se ob otačastvu i materinstvu, väterliches und mütterliches Erbgut)« (Novice 1874, 133); »Ča grozdja prvo Jurjeve van gre, ne gre va Kranj (rado pozebe; nekada su samo Kranjci vino iz Istre izvaževali)« (Novice 1877, 358); In zadnji: »Da je to medeno, bi bilo doma pojedeno (rečejo za dekleta, ako si kdo iz ptujega kraja ženo pripelje)« (Novice 1874, 261) Volčič komentira večinoma pregovore, ki bi bili zaradi lokalne barve in besedišča premalo razumljivi, in pregovore, ki so nastali iz neke konkretne situacije, prilike, npr. ob šegi obrednega jokanja (narekovanja-JV), ki je opravilo ženskega spola; ob uboštvu podeželskih sirot; ob pravni določbi. Slednji pregovori učinkujejo na ravni popolšitve, izvedene s postopkom metaforizacije (največkrat metonimije) neke regionalne (lokalne) situacije. S tem postopkom — prevodom v simbolično pa je mogoče pokazati, kako se prav v pregovorih najbolj spričuje »istarski narodni duh«¹⁸. Pripomniti je, da pri tem ne gre za čisto romantično razmerje, saj pomen pregovora zaživi v neki dani situaciji, kar je še najbolj ostro — realistično pokazano pri pregovoru o sirotah, ki želijo imeti čisto perilo za nedeljo. Da gre pri Volčiču za širok repertoar pregovorov, o tem

¹⁷ Ker gre za poimenovanja v naslovih rubrik, se da sklepati, da je urednik oblikoval naslov neodvisno od Volčiča, ki je natančnejši, saj npr. uporablja le poimenovanje »šega«.

¹⁸ Poimenovanje v Volčičevem pismu Kazimiru Jelušiću, objavljeno v M. Bertoša, Pisma Jakova Volčiča Kazimiru Jelušiću (1876—1888), Vjesnik historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu 14, 286.

pričajo še naslednji tipi pregovorov: »Još je papa svet, pa ga mačke gledaju. (Ne prevzemi sel)« (Novice 1857, 292) in podoben primer (Novice 1863, 379), le da je namesto papeža cesar. Drugega tipa sta pregovora: »Bolje je debela nit nego gola r...« (Novice 1870, 248) in »Ča če gospoda i r., to mora bit«. (Novice 1871, 70). Oba tipa kažeta, da Volčič ni cenzural tem, ki so se dotikale tabujev, v primeru, da je bila njihova zasnova frazeologemska. Navesti je potrebo še en tip: »Na Volosko po gospodsko. (V Moščenice po koščice.) V Lovran po kostanj.« (Novice 1856, 388).

V okviru šeg in navad (pri Volčiču tudi termin »običaji«¹⁹⁾ Volčič na prvem mestu omenja pozdrave²⁰. »Pozdravi i odzdravi«: 'Dobro jutro: Bože daj vsako jutro'. 'Dobar dan: Bože daj vsaki dan'. Dalje: 'Lahku noć i od Boga pomoć'. 'Srečan put: srečan ostanak'. (Novice 1871, 404). Pozdrave navaja kot primere, ki kažejo na vernost in pobožnost istarskega človeka. »še se najdejo sem ter tje, ki pred duhovnikom koleno priklonijo, in ako se jim reče: to se samemu Bogu spodobi, odgovorijo: 'ter ste vi namestnik Božji'. Iz tega se vidi velikost njihove vere in spoštovanja do duhovnih pastirjev«. (Novice 1856, 213). Primeri pozdravov in primer izražanja spoštovanja sta dva tipa, pri prvem je pomembna oblika, v drugem pa vsebina²¹. Prvim podobni so naslednji primeri: »Ko zvon zazvoni, reče pobožni Istran: 'glas božji', kadar se pa ob večjih praznikih počne priterkavati, se še odkrije in prekriža na čeli, govoreč: 'slava otcu', na ustih: 'i sinu', na persih: 'i duhu svetemu'...; drugokrat se prekrižuje samo z enim križem po običaji latinskem«. (Novice 1856, 213). Za te primere bi lahko uporabili pojem navade, to je predvsem komunikacijsko pogojene oblike²², ki jo posameznik sebi ustrezno napolnjuje ali prazni²³. Vendar je iz Volčičevega komentarja take primere težko ločiti od naslednjega, pri katerem je magična sestavina prvenstvena: »Ki otroka u susedstvu prvi put vidi, ga streplje za nos govoreč: 'Zdravo, sine moj! sve zlo ti nahudilo, koliko ja'. (Da ga ne oburoči.)« (Novice 1863, 197). V okviru navad navaja Volčič zgleda spoštovanja (obstoječe) hierarhične lestvice: »Ako se pa na poti srečujejo, je dolžnost da mlaji starejega, nižji višjega pozdravlja, na pr.: 'Bog vam daj zdravlje!' 'zdravi bili!', 'Bog vas živi!' itd.; drugi pa odgovarja: 'Bože daj zdravlje!', 'Bože daj zdravlje i duši spasenje; i vi zdravi bili' itd. Ako se pa večkrat na dan srečajno, se sliši reči: 'Zdravo! sopet se srečamo', drugi pa: 'Bože daj, da bismo se tako i v raji'. Malo zatem na-

¹⁹⁾ Gl. op. 17.

²⁰⁾ Pozdravi so navade vsakdanjega (ne le prazničnega) življenja. Čeprav jih Volčič zapisuje zaradi njihove (svete) vsebine, pa pomeni njihovo vključevanje v folklorno gradivo realistično prikazovanje resničnosti.

²¹⁾ Za pozdrav je značilna predvsem navezovalna-fatična funkcija in je zanj vsebina drugotnega pomena; izražanje spoštovanja pa v danem primeru pomeni izjavljanje za neko hierarhijo, avtoriteto.

²²⁾ O pojmu navade so mnenja zelo različna (prim. M. Vodopija, Etnološko određenje pojma »običaj«, magistrska naloga, Zagreb 1978; Niko Kuret, Navada in šega, Traditiones 3, Ljubljana, 1974, 69-80, in druge). Pojem navade ohranja v pomenu simbolično prazne ali izpraznjene oblike nasproti šegi, simbolično polni obliki.

²³⁾ Prim. Hermann Bausinger, Formen der »Volkspoesie«, Berlin 1980 (2. izdaja), 75. (O osebnem angažiranju pri formulaičnosti)

vaja še en primer ogovarjanja med poglavarjem in podložnim: »Ako kateri poglavar ali višji praša podložnika ali nižjega: 'kako je?' ta odgovori: 'a vaše gospodine (laško »al modo suo«) to je: 'jaz sem v vaši oblasti, meni se godi kakor vi očete'. Iz tega je očitna velika poniznost do poglavarjev». (Novice 1856, 213). Navedeni zgledi kažejo ne le na Volčičevo neproblematizirano razumevanje hierarhičnosti na podeželju, ampak tudi na njegovo vztrajno iskanje vsakdanjih položajev, v katerih se konkretno kaže vernost in pobožnost Istranov, ne glede na to, da je v teh pozdravih, vzklikih in ogovorih navezovalna-fatična funkcija ogovora pomembnejša kot pomensko ekspresivna. Dodati je potrebno, da je obravnavanje vsakdanjih položajev pravzaprav že znamenje realističnega opisa. K temu realizmu je škodi primer načina ogovorjanja: »Odrastli Istrani se večidel med seboj vikajo, tudi žene vikajo svoje može, in celo matere svoje sine potlej ko stopijo v kakošen stan, da niso več toliko pod njihovo skerbjo«. (Novice 1856, 213). Ta realistična prvina je navzoča tudi pri prikazovanju govorne rabe (pri razlikovanju med končnim *m* in *n*): »Otroci igrajoč skrivši pod perast v stisnjeno pest lešnjak itd. prašajo: 'pod kin, kin?' odgovor: 'pod tin, tin', namesto 'kim, tim'« (Novice 1860, 197). Med drugimi opisi šeg je potrebno omeniti razlago šege obrednega jokanja (pri Volčiču — »narekovanja«) s posameznimi primeri (Novice 1853, 247). Narekovanje definira Volčič kot primer zaključno ženske šege in navaja sankcije za moškega, ki bi hotel narekovati in za žensko, sorodnico umrlega, ki ne bi narekovala. Avtor pravi, da posebnih (kar pomeni stalnih) narekovalskih pesmi nimajo, da zato improvizirajo po občutju, vendar po nekih stalnih oblikah, ki jih tudi nakaže. Nato opisuje šego, od smrti do slovesa od pokojnika in pogrebščine. O narekovalkah Volčič pravi, da ne objokujejo »samo tega zdaj umerlega, ampak tudi druge, vsak svoje, za katerim jih jačje serce boli« in doda še eno podrobnost, to je, da se tudi »včasi starim ubogim ženam kaj daruje, da gredo narekovat«. V zadnjem odstavku o narekovanju pa spregovori o »gospah in gospicah iz bogatih hiš, kjer se od kakih 50 let sem redko ilirska beseda sliši. Ko jim kateri mili in dragi umre — Kadar ranjeno serce vse drugo preoblada, lepo milo ter miho čisto ilirski narekovati začnejo in s tem kažejo, da jim je Bog slovansko kri v serce vstvaril«. Kakor je Volčič v »drobnicah« jezika, šeg ipd. iskal narodnega duha²⁴, tako je bil tudi pozoren (seveda bolj naključno) na učinke neke sestavine narodnega duha na človeka; problem tradicije pa je tematiziral na eni strani kot izginjanje vernosti²⁵, na drugi strani pa kot opozicijo novemu času, za katerega je značilno italijansko nadvladovanje²⁶.

O slednjem vprašanju, to je razmerju med italijanskim in slovanskim prebivalstvom in o narodnostnem boju istrskih Slovanov za svoje pravice, je Volčič pisal v rubriki Iz Istre (največkrat anonimno) v letih 1877—1880²⁷.

²⁴ Prim. M. Bertoša, Jakov Volčič i njegova prepiska... (gl. op. 7) 331

²⁵ Na to kažejo njegove opredelitve »verni«, »pobožni Istrani« in »Še se najdejo sem ter tje...«. (Gl. tudi op. 21.)

²⁶ »V onih srečnih starih časih, kadar ptujstvo (italijanstvo, op. JF) še ni zatiravalo...« slovanskega človeka v Istri. Iz Nekdanje sodništvo isterskih občin, Novice 1861, 52.

²⁷ Objavil jih je delno tudi Vrlinov (I. Kalac), Volčič o Istri u »Novicama«, Hrvatska škola (gl. op. 16), 4-12.

Ob dejstvih, da je v vseh uradih, od političnih do občinskih, uradni jezik le italijanski; da se »Božja beseda« še edina oznanja ljudstvu v njegovem jeziku, da pa nekateri dušni pastirji Slovana ljubijo kakor turčin kristjana; da so celo ljudske šole med čisto slovanskim prebivalstvom po Istri — italijanske, a jih Slovan s svojimi slovanskimi žulji vzdržuje (Novice 1878, 283-4): ta dejstvo kažejo na Volčičevo trezno, tudi ogorčeno, a vendar stvarno presojo narodnostnega položaja. V dopisu iz Pazina (Novice 1880, 64-5) najbolj plastično prikaže gospodarski položaj »slovanskega trpina v Istri«: »Naše iredentarske pijavke, brezdušni Karnjeli in drugi Lahoni, zakleti sovražniki slovanskega trpina v Istri, veselile so se lanske slabe letine, ki je siromašnemu kmetu z groznim gladom žugala. Nadjale so se te nečloveške pošasti še bolj odebeliti se. Mislile so: zdaj bo čas surovega 'can di šcavo' popolno v našo oblast spraviti in ob ugodnem trenutku pregnati ga celo z njegovega zemljišča«. Nato navaja pogovor z enim takim »brezdušnežev«, ki pravi: »Kmet bo potreboval in mi ga bomo pomagali« — zadržati, sem si mislil. (Pristavlja Volčič.) V nadaljevanju pove, kako so potekale občinske volitve v Pazinu in kako so se ti »prijatelji« ljudstva za svoje namene okoriščali splošne nesreče ubogega soobčana. »Po 50 in po 60 borih soldov kupovali so glasove od lačnih kmetov«. In pri volitvah je tudi cerkev, poimensko pa dekan Cappellari »izpred oltarja ljudstvu razkladal, kako ima Istrijan italijansko in poitalijančeno gospodo spoštovati, njej hvaležen in pokoren biti!« Osrednji vrednoti Volčičevega razumevanja sveta in s tem tudi zanimanja in zbiranja sta narodnost in vera: obe sta med seboj soodvisni in skupaj pogojujeta kriterije pri vrednotenju neke šege, pesmi idr., že pri izbiranju za zapis. Volčičevi pogledi so v zasnovi dvojno naravnani: na eni strani v temeljito prikazovanje ne le narodnostne, ampak tudi gospodarske in družbene situacije »slovanskega« življa v Istri, na drugi pa v družbeno neproblematizirano, netematizirano prikazovanje »slovanskega« narodnega duha in naroda (npr. ob smrti deklice v Veprincu — Novice 1855, 19; podoba hierarhije pri ogovorih med poglavarji in podložniki — Novice 1856, 213). Tako sta v Volčičevi recepciji ljudskega izročila in življenja pomembni obe takratni smeri: romantičnost je pri Volčiču v motivaciji in tudi utemeljivki zbiranja »narodnega blaga«, prvine realističnega opisa pa so v prikazovanju konteksta nekega pregovora, govorne rabe, šege itd. Nenazadnje gre pri Volčiču tudi za realistično zasnovo pri prikazovanju narodnostnega položaja istarskih Slovanov.

Da so metodološki kriteriji soodvisni od koncepcije vrednot, se kaže tudi pri Volčičevi recepciji ljudskega izročila, pri izboru, dolžini zapisa in komentarju. V naslednjem primeru (Novice 1853, 138-139) Volčič opisuje šego ob vpeljavi neveste na ženinov dom: »V Liburnii svatje nevesto do ženinove hiše pripeljavši jo najdejo zaperto, ... Na to govorun zunanjih svatov nekej časa terka, brez da notranji hočejo slišati, ter prosi oglasivšega se notranjega govoruna, da bi ga sprejel z nekimi ljudi na prespanje, da je ptujic s ptujimi ljudi, trudèn pota, noč blizo, da ne zna ne kamo ne kod, da je slišal, da so v tej hiši dobri ljudi, ki radi sprejemljejo popotnike čez noč. Al notrajni se na vso moč izgovarja, da ni prostora itd., ... Kader se pa dosti nagovorita, odpre notranji vrata, ...« Stavek nato: »nevesta in ženin poklekmeta na prag, svekrva ima v roki kupo in ruto. Nevesta reče:

'hvaljen Bog i Maria, ma'... Svekrva ji odgovori: 'vazda budi hvaljen Bog i Maria, hčerko!' Nevesta praša: 'ma! ča je v toj kupe?' Svekrva odgovori: 'vino i pšenica'. Nevesta da dar v kupo ter praša: 'ma! ča je još v toj kupe?' Svekrva odgovori: 'sinci i hčerčice'. Nevesta da drugi dar v kupo, ter praša tretjo: 'ča je još v toj kupe, ma?' Svekrva: 'svaka dobra ljubav, čest i sreča, da bi rabila i plodila tebi, i svim tvojim vse dni življenja do velike starosti vse do kasne smerti'. Na to vsi svatje od veselja zavriškajo...« Primer sem navedel kot ilustracijo Volčičevega iskanja tistih položajev, ki kažejo na obnavljanje, utrjevanje najomembnejših vrednot: ljubezni, rodu, gospodarske uspešnosti, vseh treh, zaokroženih z vernostjo. Razliko med besedovanjem — (igro) o prenočevanju, sprejemu tujcev in med vpeljavo neveste na ženinov dom, je Volčič zelo jasno pokazal. Igra je vsebinsko definirana, pospremi jo vsebinsko ponavljalni itd., za vpeljavo v hišo pa je Volčič uporabil premi govor²⁸, ki vsebinsko zelo pomembni del formalno določa in mu s tem daje večjo težo.

Volčičevi zapisi ljudskega izročila niso časovno in prostorsko natančno definirani, prav tako tudi ni nikjer navedeno, kdo je pesem, povedko ipd. povedal²⁹. Kot kaže, pa je zelo vestno zapisoval sporočeno v izvorni obliki, kar med drugim potrjujejo tudi njegova poročila iz Istre, v katerih uporablja mnogo italijanskih in hrvaških izrazov v izvorni obliki in tako loči dva nivoja, nivo slovenskega knjižnega jezika (npr. izraz slovanski) — sprejemnika novice in nivo narečja ali jezika iz katere novica prihaja (npr. slavjanski, tiskan razprto skoraj neposredno za besedo slovanski — Novice 1878, 195).

Z metodološke strani bi bilo še posebej potrebno raziskati Volčičevo pritegovanje konteksta pri navajanju pregovorov, šeg idr., saj se na prvi pogled kaže kot inovativen v takratnem obravnavanju ljudskega izročila³⁰. Ob tem bežnem pregledu nekaterih delov Volčičevega dela v Novicah je mogoče skicirati podobo Jakoba Volčiča, zbiralca, poznavalca in tudi raziskovalca ljudskega izročila in življenja. Njegovo delo je vestno zapisovanje podobe slovanske narodne duše v Istri, kakor se kaže v svojih »umotvorih« in naroda, ki se bori za svoje narodne in s tem tudi za gospodarske in družbene pravice. Čeprav so pobude v zasnovi romantične narave, pa je za večino njegovega dela značilno približevanje realističnem opisu, pa naj gre za posamezne prvine ali za podobo narodnostnega boja Hrvatov v Istri.

²⁸) Zdi se, da je mogel uporabiti prevni govor zaradi ustaljenih ogovorov pri vpeljavi v hišo.

²⁹) O tem prim. kritičen zapis Vinka Žganca v uvodu k zbirki sign. 73, kopiji rokopisa, ki jo hranijo v Zavodu za istraživanje folkloru. (Za podatek se zahvaljujem mag. Ivanu Lozici).

³⁰) Npr. nasproti Matiji Valjavcu ali Viljemu Urbasu.

ETHNOLOGICAL AND FOLKLORISTIC CONTRIBUTIONS OF JAKOB VOLČIČ
TO *NOVICE* FROM 1851 TO 1881

Summary

Jakob Volčič (1815—1888), a Slovene priest who lived in Croatian part of Istria, published in Slovenian journals, especially in the central journal *Novice*, data on folk traditions and life of Croats in Istria. His work can be categorized in two groups:

1. publications of folklore material (language, literature, customs and games, and folk beliefs);
2. descriptions of interethnic relations which included data on economic and social position of Slavs (Croats and Slovenes), and their relation with governing non-Slavs (Italians).

Volčič's understanding of folk traditions and life in Istria is determined by two major values: nationality and piety. His perception of folk life is also manifested in two ways: on one hand, by collecting folklore he searched for Slovene national spirit (being influenced by romanticism); on the other hand, by adding realistic comments to collected folk proverbs, he pointed to social context and some basic truths of folk life at the time. (For instance, the proverb: »The Sun shines on Saturdays for the poor ones« is followed by Volčič's comment »...so that they can wash their clothes for Sunday« — underlined by J. F.)